

Otto von Spreckelsen har valgt ikke selv at give nogen behandling af sit stof. Begrundelsen har vel været den, at arbejdet også skulle have ende; alligevel var det at ønske, at der havde været i alt fald nogle optællinger, især sådanne, som han med sit lokalkendskab kunne forenkle for eventuelle andre medarbejdere. Men det kan måske komme. Værket i dets foreliggende form må man yde al mulig anerkendelse.

Finn H. Lauridsen.

Flensborg bys historie. II. Tiden efter 1720. (Hagerup, 1955). 492 s.

Grænseforeningen og Historisk Samfund for Sønderjylland har udsendt andet bind af Flensborg bys historie, som første bind redigeret af Holger Hjelholt, Johan Hvidtfeldt og Knud Kretzschmer. Værket er dermed afsluttet. 23 forfattere, deriblandt redaktørerne, har skrevet 38 afsnit i bind II, der som bind I er forsynet med praktisk ordnede noter og desuden rummer billedfortegnelse og register til begge bind.

Det er Flensborgs historie fra 1720 til 1954, der behandles i andet bind. Skildringen er delt i 2 hovedafsnit for henholdsvis tiden 1720—1864 og for tiden derefter.

Første afsnit indledes med Johs. Lomholt-Thomsens oversigt over fredens år indtil 1807. Især økonomiske og administrative forhold belyses deri. Det vises, at der var dårlige tider til ca. 1770 og derefter gode. Af særlig betydning i denne tid var det, at det fra 1796 blev tilladt at bygge uden for byportene. Samme forfatter behandler også for tiden til 1864 fattigvæsen, bøger, presse, teater, livet i byen, krig og fattigdom, nationale modsætninger samt byens udseende. Karakteristisk for disse skildringer er stor klarhed i udredningerne, evne til at præcisere det væsentlige og til at levendegøre billeder af personer og forhold ved valgte og malende citater, en omstændighed, der styrker indtrykket af, at forfatteren har sat sig grundigt ind i det omfattende stof.

Det samme må siges om Vagn Dybdahls afhandling om byens handel og søfart 1720—1814, om landbrugskrise og økonomisk fremgang og om den økonomiske udvikling 1848—1864. Vagn Dybdahl belyser ud fra megen viden Flensborgs erhvervsliv og økonomiske forhold i relation til forholdene ude omkring i verden. Han placerer fast og sikkert de forskellige grene af byens erhvervsliv, således som de lå under indflydelse af forskellige faktorer som lovgivning og styre og borgernes initiativ.

Flensborg håndværk og industri 1720—1848 har Georg Nørregaard skrevet klart om. Han omtaler det lavsvæsen, der stod i fuldt flor i 1720, de forskellige lav og lavsvæsenets skavanker samt forskellige industrielle virksomheder. Redegørelsen viser også regeringens vagtsomhed overfor lavene, idet dens tildeling af frimesterskaber var et middel til at bremse lavenes egoistiske politik, og han slutter med en omtale af forslag til næringsfrihed 1836.

Bymarkens udskiftning skriver P. Kr. Iversen en god afhandling om. Alle-réde 1752 krævedes udskiftning, men magistraten hindrede den i lang tid. Befolkningsforhold 1720—1848 er behandlet klart og grundigt af Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt. Sociale forhold, befolkningstal og befolkningens fordeling efter erhvervsgræne, trosretninger og nationalitet samt klassernes indflydelse i bystyret belyses. Om skoleforhold skriver Aage Bonde i 3 artikler. Det er en klar og god redegørelse, der giver besked om skolevæsenets forhold i Flensborg, både hvad angår det faglige, det administrative og det nationale. Kirkelige og religiøse tilstande beskrives af H. Hejselbjerg Paulsen, der anbringer ortodoksi,

pietisme, rationalisme og reaktionen mod rationalismen tydeligt i skildringen af, hvordan disse retninger afløser hinanden, og H. F. Petersen redegør på få sider for det kirkelige liv mellem krigen 1848 og 1864. Han omtaler det nationale spørgsmåls betydning i kirkelivet og giver små, gode nærbilleder af kirkelige personligheder. Sproglige forhold 1720—1864 gøres der rede for af Karl N. Bock på en sådan måde, at man ser den sproglige udvikling i forbindelse med kulturbølger, kongetroskab og patriotisme. Arkitektur og billedkunst i de forskellige perioder i tiden 1720—1864 omtales kyndigt af Vilhelm Lorenzen. Baggrunden for treårskrigen og Flensborgs stilling under krigen skildres levende af Holger Hjelholt, og byens situation efter krigen indtil 1864 tager samme forfatter sig af på samme gode måde.

Bogens andet afsnit behandles af 8 forfattere. Aage Bonde fortsætter beskrivelsen af skoleforholdene for tiden til 1918. Bernhard Hansen skriver om både tyske og danske skoler i Flensborg efter 1920 og gør det på en malende måde, der viser, at han har haft forholdene tæt ind på livet. C. W. Noack gør godt rede for kirkens stilling efter 1864. De sproglige forhold også efter 1864 tager Karl N. Bock sig af. L. P. Christensen skriver om pressen 1864—1918 og efter 1920 og giver mange enkeltheder til belysning af de idelige vanskeligheder, pressen var ude for. Den økonomiske udvikling 1864—1919 og 1920—1954 har Rolf Lehfeldt skildret. Han viser, hvordan flytningen af det tyske toldforbunds grænser til Kongeå hæmmede forbindelsen med Danmark og de vestindiske øer, og hvorledes konkurrencen fra Hamburg generede, så Flensborgs økonomiske struktur måtte ændres. Rolf Lehfeldt har evnet at stille årsager og virkninger op over for hinanden på en sådan måde, at læseren får et klart indtryk af udviklingens gang.

Knud Kretzschmer har skrevet store afsnit under titlerne: Dansk og tysk fra 1864 til den første verdenskrig, Revolution og afstemningstid, Under Weimarforfatningen, Nazisme og ny verdenskrig og Efter kapitulationen. Arbejdet er grundigt. De forskellige facta vedrørende handlinger og begivenheder notes præcist. Der er belæsthed bag skildringen, og der er fortrolighed med emnet, og begge dele nyder skildringen godt af. Der gives prøver på befolkningens kølighed over for Prøjsen i årene efter 1864 og på sympatien for Danmark. Citater og statistik benyttes til at illustrere øjeblikkelige situationer og udviklingens gang. Alle disse afsnit er spækket med enkeltheder. Knud Kretzschmer giver læserne megen viden om forholdene i Flensborg lige til ind i 1954.

Efter læsningen af bind II har man en tydelig fornemmelse af, at Flensborgs bys historie er byens historie set fra dansk side, men også et tydeligt indtryk af, at skildringen dog er saglig og uden nationalpartisk tendens.

Bogens noteapparat er således, at der ikke er noter for særlig mange af tekstens enkeltheder, vel fordi der ellers ville blive et vældigt noteantal, men der er noter ordnet efter bogens sider og således, at læseren let kan finde bevislighederne for de enkelte oplysninger. Bogen afslutter værket med en fuldstændig fortegnelse over billederne og et navnerregister, der synes uden udeladelser. Og det er godt. Men havde det ikke også været godt med et sagregister?

Jens Clausen.

Gunnar Sandfeld: Fra en helt anden tid. Struers udvikling fra næsten ingenting til næsten købstad. (Christensens bogforlag, 1955). 381 s.

Byhistorier kan ofte forekomme noget ensformige; stort set indeholder de det samme, og i form og indhold præges de enten af ovenud løbende viden-